

Пластовий книгозбір ч. 3.

Огляд
Території України.

Після д-р С. Рудницького.

ПЕТРО ФРАНКО.

Пластун
знає свій край.

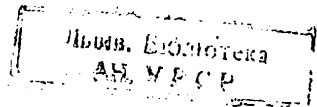
ВІДЕНЬ 1921.

Накладом Вид. Тов. «Франко Син і Спілка».
Головний склад Мист. Накл. «Умна» у Відні.

Copyright 1921
by Publ. Co. „Franko Son & Co.“

25. 0 30

Огляд території України.

(Після нових обчислень проф. С. Рудницького.)

В сучасних війнах, де воює народ проти народа, де стоять проти себе пераз мільйонів війська — війна із штуки, якою була ще в часах Наполеона, став наукою, що вимагає окремих студій і окремих спеціалістів. Малі відділи могли собі воювати по маленьких провалах. Сучасні армії розміщені на сотки кілометрів. Вже війна із 1870—71 р. видвинула марево світової війни. Від тоді почали на добре примірювати географію для військового ужитку, але властиву увагу звернено на географію аж під час світової війни, де почато запопадливо збирати та використовувати географічні відомости. Всі штаби переконалися наглядно, що морфологія, гидрографія, клімат, рістня, звірня (виживлення армії), демографія, селитьби, економічні, політичні і суспільні відносини населення відграють величезну ролю у веденю війни.

Про Україну можна сказати, що вона стоїть на порозі трьох частей світа: Європи,

Азії та Африки. Ізза цього м. и. Англія звернула пильну увагу на Україну і мабуть сильна Україна булаби для Англії, яка хоче окружити індійський океан своїми кольоніями, навіть небезпечнішою, чим слаба Росія.

Україна не має добрих з військового боку границь. Це дуже некорисно головню на півночи, від сторони найгрізнішого ворога — Москалів, які раз враз користуються цим до своїх наїздів. Найліпші границі має Україна з півдня від сторони Карпат, Кавказу і від Чорного Моря, яке для України як для держави дуже важне. З усіх чорноморських країв тільки одна Україна має дані на розвиток значніщої торговельної й воєнної фльоти.

Етнографічні границі України.

I. Границі української території на просторі бувшої Австро-Угорщини.

Ці границі держаться точно етнографічних меж. Прослідив їх проф. Рудницький із д-ром Томашівським на основі даних урядових переписей із 1867, 1880, 1890, 1900 і 1910 р. з усім етнографічним і картографічним матеріалом.

Ці границі переходять :

1. В Галичині отсими повітами і місцевостями (всі місцевости по українському боці) : Шляхтова, Чорна вода (пов. Повий Торг), Границя Галичини, Візхомля, Розтока

мала, Складисте, Матієва (пов. Н. Санч), Королева Руська, Богуша, Біньчарова, Ваважка (пов. Грибів), Лосі, Білянка, Ропиця Руська, Менщина, Розділі, Бодмарка (пов. Горличі), Воля Цеклинська, Перогримка, Березова, Скальник, Дошниця (пов. Ясло), Мисцова, Гирова, Тростяна (пов. Кросно), Завадка, Балутянка, Болтушева, Синява, Одрехова, Новосільці, Костарівці, Пакошівка, Ялин (пов. Сянік), Грабівка, Кіньське, Лодина, Улюч, Грошівка, Яблониця, Володь, Селиська (пов. Березів), Солонне, Руське село, Іскань, Бахів, Скопів, Середна, Мацьковичі, Косиничі (пов. Перемишль), Боратин, Заміхів, Радимно, Висіцко, Ярослав, Гарбарі, Конячів, Воля Ришкова, Цетуля, Радава, Лежахів, Синява, Пискоровичі, Дубровиця (пов. Ярослав), Дубно, Ржухів, Ожана (пов. Ланцут).

Отся територія обіймає:

Простору в км кв.		55.000
Населення на 1914		5.379.000
Українців	4.001.000	74·4 %
Поляків	651.000	12·1 %
Жидів	662.000	12·3 %
Німців	65 000	1·2 %

2. На Буковині проходить границя сутоукраїнської території ось як: Кирилбаба, Бряза, Руська Молдавиця, Чумурна, Арджель (пов. Кимполонг), Фрассин, Фальків (пов. Радівці), Вапилів волоський, Давидени, Панка, Нові Брошківці (пов. Сторожинець), Камешна,

Кучурів великий, Кичера (пов. Чернівці), Мигучени, Глибока, Каменка, Вовчинець, Біла Керниця, Климівці, Черешківці, Серет, Негостинна, Балківці, Гропана, Ботушаниця, Шербівці (пов. Серет), Гаврени, Калинівці, Данила, Гатна, Липовени до давньої австрійської границі (пов. Сучава).

Українська Буковина обіймає :

Простору в км. кв.		5.300
Населення на 1914		460.000
Українців	301.000	65·4%
Поляків	27.000	5·9%
Жидів	73.000	15·9%
Німців	21.000	4·6%
Румунів	31.000	6·8%
Москалів	3.000	0·6%
Інших	4.000	0·8%

3. На Угорській і Українській проходить межа української суцільної території ось як: Кирлібаба, давня границя Угорщини і Галичини аж по гору Будіївська, вододіл між річками Вазир і Руськова, місцевости: Руська Поляна, Горішній Вишів, Руськово, Вижня Руна, Крочунів, Мигів, Рерхня Апна, Грушово (Köztvelyes), Тереска (Tarackköz), Уермзово, Ремета, Бустино (Busztuahaza), Велятин, Дубовинка (Királyhaza), Сивлюш (Szölös), Шашфалу, Карачфальва, Егреш, Кумнята, Квасово, Ремета, Шаркад, Макаріово, Варбово (Barcz-haza), Пістрялово, Фогараш, Лялово (Leányfalva), Ділок (Párfalva), Куштановиця, Кеп-

дерешов, Росвигово, Підгород, Ключарки, Горонд, Лучки, Дубрівка, Комарівці, Глибоке, Гель-Фарк, Коритняни, Дравці (Darocz), Радванка, Підгородє, Ужгород (Ungvar), Конюш, Хлвище, Поруба, Валашківці, Гонківці, Снапа, Берестів, Валків, Петківці, Зборів, Гаролтів, Бдаріїв, Ватківці, Сабініє (Kisszeben) Штельбах, Годермарк, Якубяни, Линник — границя Галичини.

Угорська Україна обіймає:

Простору в км. кв.		14.700
Населення		569.000
Українців	441.000	77·5%
Жидів	69.000	12·2%
Німців	6 000	1·1%
Румунів	600	0·1%
Мадярів	33.000	5·8%
Словаків	13.000	2·2%
Інших	6.000	1·1%

Суцільна українська територія в давній Австро-Угорщині обіймає отже :

Простору в км. кв.		75.300
Населення		6,408.000
Українців	4,743.000	73·9%
Поляків	678.000	10·6%
Жидів	804.000	12·5%
Німців	92.000	1·5%
Румунів	32.000	0·5%
Мадярів	33.000	0·6%
Словаків	13.000	0·2%
Інших	11.000	0·2%

II. Границі суцільної української території на просторі давньої Російської Імперії.

4. Холмщина. Границя суцільної української території проходить тут доволі докладно західньою межею цієї губернії. Та з огляду, що значні межові частини польської суцільної території займають майже весь простір уїздів Білгорая і Замостя, треба повести межу суцільної української території на Біщу, Княжполь, Лукову, Осухи, Майдан Сопотський, Тарнаватку, Криниці, Комарів, Снятичі, Котличі, Горішів, Грабовець, Войславичі, Раколуни і аж потім дальшою межею Холмщини. Так обмежена територія Холмщини обіймає цілі (нові) повіти: Грубешівський, Томашівський, Холмський, Більський, Володавський, Костянтинівський.

Простору в км. кв.		10.456
Населення		842.000
Українців	443.000	52 6%
Москалів	31.000	3 7%
Поляків	203.000	24 1%
Жидів	129.000	15 3%
Німців	34.000	4 0%
Інших	3.000	0 3%

5. Підляше. Границя суцільної української території проходить тут ось як: (городнянська губернія) Мельник, Дорогичин, Семя-

тичі, Боцьки, Страбля над Нарвою, далі Нарва горі аж до її джерела, потім на Велике, Пружани, Сілець, Картуську, Березу, озеро Чорне до границі Минської губернії.

Ця територія обіймає:

Простору в км. кв.		14.000
Населення		700.000
Українців	499.000	71·4%
Москалів	45.000	6·4%
Поляків	25.000	3·6%
Жидів	115.000	16·4%
Інших	15.000	2·1%

(Інші — се переважно Білорусини.)

6. Полісся. Тут треба розрізнити дві етнографічні межі й дві етнографічні території: мінімальну і максимальну. Мінімальна українська територія обіймає простір заселений т. н. Пинчуками, себто цілий Пинський і південну частину Мозирського повіту. Хоч перепис 1897 р. зачислив усіх Пинчуків до Білорусинів, та їх українськість не підлягає від Шафарикових часів ніякому сумніву і на всіх етнографічних картах виразно зазначена. Північна межа цієї мінімальної території Українців на Поліссі проходить ось як: Бобровичі, Вигонівське озеро, Ганцевичі, східня межа Пинського повіту аж до устя Цни в Припять (коло Лунинця), потім здовж Припяти аж понизше Мозиря, східньою межею Мозирського повіту аж до межі Волині, звідсі: здовж меж давньої

Волинської, Київської і Чернігівської губернії. Ця мінімальна українська територія Полісся обіймає :

Простору в км. кв.			20.000
Населення на 1914			470 000
Українців	356.000	75·8%	
Москалів	13.000	2·8%	
Поляків	11.000	2·4%	
Жидів	86.000	18·3%	

Таке визначення межі України на Поліссю не є однак справедливе. На північ від цієї межі лежить 30—50 км. широка полоса переходових говорів між українською та білоруською мовою. Всі вони стоять під великим впливом української мови і відрізняються від літературної української мови не більш (мабуть навіть менше) як пр. лемківський говір в Карнатах. Це властиво нічо инше як межові українські говори. Їх північна границя переходить по Карському, через південні частини повітів: Новгородок, Слуцьк, Бобруйськ і вздовж північних меж повітів: Річиця і Гомель. З огляду на ці обставини, максимальну межу української етнографічної території, треба провести що найменше вздовж північних адміністративних меж повітів: Пинськ, Мозир, Річиця, Гомель і зачислити все тутешнє ніби білоруське населення до Українців.

Ця максимальна українська територія обіймає :

Простору в км. кв.		46.000
Населення на 1914		1,307.000
Українців	985.000	75,4%
Москалів	96.000	7,3%
Поляків	21.000	1,6%
Жидів	203.000	15,5%
Инших	2.000	0,1%

7. Бессарабія. Майже дві третини Бессарабії належить до суцільної румунської національної території, Українцям належить (разом із цими нерумунськими народностями, що живуть серед них і радше присталили до Українців, як до Румунів) білш ніж третя частина. По скомбінованю даних джерелами, можна повести ось яку межу української території в Бессарабії: Кілійський рукав дельти Дунаю попри Вилків, Килію, Ізмаїл, озеро Катлабух, північна межа ізмаїльського повіту аж до ріки Ялпух, рікою Ялпухом у гору аж повисше Комрату, потім місцевости: Чимишлія, Ленціг, і північна межа акерманського повіту аж до ріки Дністра. Потім іде українська межа здовж правого берегу Дністра аж понизче міста Сороки, потім же на захід через Згурицю, Марамонівку, Городище, Дондюшани, східню границю хотинського повіту, місцевість Корпач, ріка Прут аж до Новоселиці при границі давньої Буковини.

Ця територія обіймає цілі повіти Хотин і Аккерман, східню половину повіту Ізмаїльського, північні окраїни Сороцького. В числах:

Простору в км. кв.		17.000
Населення на 1914		1.020.000
Українців	426 000	41·8%
Москалів	111.000	10·9%
Румунів	193 000	18·9%
Болгарів	102.000	10·0%
Жидів	94.000	9·2%
Німців	62.000	6·1%
Турко-Татарів	27.000	2·6%
Інших	5.000	0·5%

8. Слобідська Україна:

а) Ціх областей, яких свого часу жадала українська делегація при переговорах з большевиками в Орловській губернії, а то: простір на південь і захід від лінії Красний Ріг, Семиць, Трубчевськ, здовж річки Нерусу і Сева в гору через Тару, Алешковичі, Орлю з етнографічного боку ніяк не можна оправдати. Вони мають тільки стратегічну і то невелику вартість;

б) в Курській губернії зажадала згадана делегація ось якої межі: Амонь, Софронівка до р. Сваги, здовж Сваги й Сейму через Гушину, Лукянівку, Старий Оскол, Петропавлівку (Обухівку). По моїм докладним дослідям треба числити до сутоукраїнської території в Курській губ. ось що: цілий північний повіт (55·3% Українців офіційно), південу половину рильського повіту (31% по лінію Ломакіно-Куренево з виступом по Глушково й під Льгов, південу половину суджанського повіту (47·9% Укр.) по лінію

Суджа—Довгий Колодязь, південно-західний кутік обоянського повіту (12⁰/₀ Укр.) аж до лінії Богатий—Кочетівка, цілий повіт Гаїворон (60.5⁰/₀ Укр.), південну половину корочанського повіту аж по лінію Підвільхи—Короча, цілий повіт Новий Оскол (55.6⁰/₀ Укр.), південна смужка повіту Старий Оскол (9⁰/₀ Укр.) аж до лінії Орлик—Козачок. Цими сутоукраїнськими округами цілком замкнений більгородський повіт, який треба в цілості зачислити до української території, хоч офіційально перенісць начисляє в йому тільки 21.2⁰/₀ Українців. Українська Курщина обіймає отже:

Простору в км. кв.		18.000
Населення на 1914		1,349.000
Українців	742.000	55.1 ⁰ / ₀
Москалів	599.000	44.4 ⁰ / ₀
Інших	7.000	0.5 ⁰ / ₀

в) у Вороніжській губернії проходить етнографічна межа українського народу ось як: Городище, Саталівка, Россоні, Реніївка, устя р. Потудані в Дін коло Коротояку, по Дону до сходу попри Ліски, потім Маслівка, Мечетка, Нижня Кисля, Козлівка, Бутурлинівка, Василівка, Бурлаївка, Красне, Пихівка, Банна. Ця територія обіймає цілі повіти: Богучар (81.8⁰/₀ Укр.), Острогжськ (90.8⁰/₀), Бирюч (70.2⁰/₀), Валуйки (51.6), південну половину павлівського повіту (43⁰/₀), і граничні смуги повітів Бобрів (17⁰/₀), Коротояк (17⁰/₀), Новохоперськ (16⁰/₀ Укр.), в числах:

Простору в км. кв.		31.200
Населення на 1914		1,637.000
Українців	1,261.000	77·1%
Москалів	371.000	22·7%
Інших	3.000	0·2%

8. Донщина. Тут як і на Поліссю треба розрізнявати дві етнографічні межі і дві території. Мінімальну межу і територію дістаємо, коли вважатимемо Українцями тільки тіх 28.1% населення Донщини, що їх вважає ними перепись 1897 р.

Тоді ця мінімальна межа піде від Банної на Горячий, Краснопілля, Круглий Абазів, Березняки, Казанську, Мигулинську, Лиховидів, Дукмазів, Березову (Манькову), Риковську, Голову, Калитвенську, Дубовий, Усть-Білокалитвенську, Богданів, Каменське, Гундоровське, Дарівський, Кутейники, Грушівську, Ростів, Новоботайськ, Маничське, Орлівку, Мартинівку, Харитонівку, Протопонівське, Ремонтне, Ілинку, Крилів.

Ця мінімальна територія обіймає :

Простору в км. кв.		46.000
Населення на 1914		1,722.000
Українців	986.000	57·3%
Москалів	618.000	35·9%
Жидів	22.000	1·3%
Німців	37.000	2·2%
Вірмен	36.000	2·2%
Інших	20.000	1·1%

Максимальну територію Українців на Донщині дістанемо, коли по згідній думці етногра-

фів і статистиків зачислимо т. зв. Низових Донських козаків до української народности. Їх звичаї українські, мова українська, тільки де-що попсована московщиною і татарщиною. Межі цієї максимальної території проходять так: Гарячий, Краснопілля, Круглий, Абазів, Березняки, Казанську, Мигулинську, Лиховидів, Дукмазів, Березову (Маньковку), Чудаків, річка Кумшак аж до устя, Романівська, Нижній Тирів, Ілінка, Крилів, на границі астраханської губернії. В числах:

Простору в км. кв.		84.000
Населення		2,692.000
Українців	2,070.000	76·9%
Москалів	436.000	16·2%
Жидів	22.000	0·8%
Німців	48.000	1·8%
Вірмен	43.000	1·6%
Кімликів	48.000	1·8%
Інших	25.000	0·9%

9. Кубанщина і Чорноморщина. В цих областях визначає реферат д. Шелухіна теж окрему межу сутоукраїнської території, яку можнаб уважати мінімальною. Ця межа проходить по р. Єї, потім по границі Кубанщини йдуть на південь до Кубані, потім Кубаню аж поза Катеринодар, тут перехоплюється вузьким клином на правий бік Кубані, потім же завертається на південний захід і південь і доходить до Чорного Моря коло Берегової, займаючи тим робом північно-західну частину Кубанщини і Чорноморщини. Ця гра-

ниця не має ніякої ні етнографічної, ні політичної основи. Етнографічно творять Українці навіть по урядовій переписі 1897 р. на Кубанщині зглядну більшість (47.4%) супроти Москалів (42.6% і 10% Кавказців, Туркотатарів і інших. Ця перепись тут як і загалом на цілому Підкавказзі дуже пофальшована на користь Українців. Вже 1872 р. числив Чубинський на Кубанщині 60% Українців, так саме Русов. Коли спогадаємо, що від половини століття на Кубанщину йде сливе тільки українська еміграція, то 60% Українців на Кубанщині треба вважати тільки мінімальним числом.

На цих основах дістаємо для Кубанщини ось які числа :

Простору в км. кв.		95.000
Населення на 1914		2,985.000
Українців	1,791.000	60·0%
Москалів	895.000	30·0%
Кавказців	102.000	3·4%
Туркотатарів	81.000	2·7%
Німців	33.000	1·1%
Греків	33.000	1 1%
Инших	50.000	1·7%

Чорноморщина числить після урядової переписи 1897 р. тільки 16.1% Українців. Від 1897 до 1914 число населення майже потроїлося, причім емігранти були майже виключно Українці. В виду цього, що ряд нових українських селитьб достиг уже південно-східної гра-

ниці Чорноморщини (Гатрі); і приблизна оцінка національних відносин Чорноморщини дає ось який образ :

Простору в км. кв.				8.338
Населення на 1914				153.000
Українців	92.000	60	%	
Москалів	31.000	20	%	
Греків	8.000	5	%	
Вірмен	8.000	5	%	
Кавказців	5.000	3	%	
Жидів	1.000	1	%	
Татарів	1.000	1	%	
Чехів	1.000	1	%	
Білорусинів	1.000	1	%	
Поляків	1.000	1	%	
Румунів	1.000	1	%	
Інших	1.000	1	%	

Цілу Чорноморщину треба так само як цілу Кубаницину рахувати до сутоукраїнської території.

У цілком подібному положенню є також

10. С т а в р о п і л ь щ и н а. Перепись 1897 р. записала тут тільки 36.6% Українців при 55.3% Москалів. Однак звісний учений статистик О. Русов числить тут не менше 80% Українців, і цю цифру з огляду на давню вже і що раз більшаючу еміграцію треба вважати мінімальною. В виду цього годі так робити, як роблено до тепер, себ то вважати сутоукраїнським тільки давній новогригоріївський (тепер поділений на благодарненський і прасковейський) повіт і робити в Ставропільщині тільки

етнографічний острів. На мою думку повинна вся Ставропільщина бути вчислена до суто-української території. В числах :

Простору в км. кв.		54 300
Населення на 1914	:	1,329.000
Українців	1,063.000	80 %
Москалів	159.000	12 %
Туркотатарів	58.000	4.4 %
Кімликів	16.000	1.2 %
Німців	13.000	1 %
Вірмен	8.000	0.6 %
Інших	11.000	0.8 %

11. Дальші області, а то українську часть Астраханщини і Терщини, треба зачислити тільки до максимальної української території, а то з цеї причини, що навіть під нинішню пору трудно добути докладних відомостей про новітню українську кольонізацію цих областей. Знаємо тільки це:

1. Що вже в 80-их роках раховано абсолютну більшість Українців (52%) в чорноярському і царівському повіті.

2. Що кольонізація Українців в західній частині Астраханщини (горби Єргені і околиця) була в останніх часах дуже інтензивна.

3. Що на останньому переломі століть раховано (Нечуй-Левицький) Українців на 50% населення Терщини.

4. Що саме на Терцину направлявся дуже інтензивний український кольонізаційний рух в останніх десятиліттях.

Коли зіставити ці дані з даними етнографічних карт (Ріттх) і офіційальної переписі то дістанемо для сутоукраїнської максимальної території в Астраханщині і Терщині межу: Крилів (на Донщині), східня границя Донщини до півночі аж недалеко по Сарепти, звідси на південний схід Цара, Тундутова, озера і багна Хамата, Заган нор., Єрханборо, Кошоти, Шуралінськ над Каспієм, західний беріг Каспія аж по устя Тереку, південним рукавом дельти Тереку, потім на захід горі Тереком і Малкою до границі Кубанщини. Докладне переведення границі можливе тільки по дослідям на місці.

Українська територія А с т р а х а н щ и н и представляється в цифрах ось як :

Простору в км. кв.		55.000
Населення на 1914		173.000
Українців	121.000	70·0 ^o / _o
Москалів	9.000	5·0 ^o / _o
Кімликів	17.000	10·0 ^o / _o
Кіргізів	26.000	15·0 ^o / _o

Українська територія Т е р щ и н и числить:

Простору в км. кв.		28.000
Населення на 1914		430.000
Українців	258.000	60·0 ^o / _o
Москалів	129.000	30·0 ^o / _o
Туркотатарів	21.000	5·0 ^o / _o
Німців	9.000	2·0 ^o / _o
Інших	13.000	3 0 ^o / _o

12. По цім огляді окрайних земель України подамо для повноти статистичний огляд осередних областей України.

Область Волинь.

Простір: 71.700 км. кв.	Населення: 4,189.000.
Українців	2,936.000 70·1%
Москалів	147.000 3·5%
Поляків	260.000 6·2%
Жидів	553.000 13·2%
Німців	239.000 5·7%
Інших	54.000 1·3%

Область Поділля.

Простір: 42.000 км. кв.	Населення: 4,057.000.
Українців	3,254.000 80·2%
Москалів	134.000 3·3%
Поляків	93.000 2·3%
Жидів	495.000 12·2%
Румунів	37.000 0·9%
Інших	45.000 1·1%

Область Київ.

Простір: 51.000 км. кв.	Населення: 4,793.000
Українців	3,796.000 79·2%
Москалів	283.000 5·9%
Поляків	91.000 1·9%
Жидів	580.000 12·1%
Німців	19.000 0·4%
Інших	24.000 0·5%

Область Чернігів.

Простір: 52.400 км. кв.	Населення: 3,132.000.
Українців	2,681.000 85·6%
Москалів	282.000 9·0%
Поляків	3.000 0·1%
Жидів	153.000 4·9%
Німців	12.000 0·4%

Область Полтава.

Простір: **49.900** км. кв. Населення: **3,792.000.**

Українців	3,527.000	93·0 ⁰ / ₀
Москалів	99.000	2·6 ⁰ / ₀
Жидів	152.000	4·0 ⁰ / ₀
Німців	8.000	0·2 ⁰ / ₀
Інших	8.000	0·2 ⁰ / ₀

Область Харків.

Простір: **54.500** км. кв. Населення: **3,417.000.**

Українців	2,754.000	80·6 ⁰ / ₀
Москалів	605.000	17·7 ⁰ / ₀
Поляків	7.000	0·2 ⁰ / ₀
Жидів	17.000	0·5 ⁰ / ₀
Німців	14.000	0·4 ⁰ / ₀
Інших	21.000	0·6 ⁰ / ₀

Область Катеринослав.

Простір: **63.400** км кв. Населення: **3,456.000.**

Українців	2,381.000	68·9 ⁰ / ₀
Москалів	594.000	17·2 ⁰ / ₀
Поляків	21.000	0·6 ⁰ / ₀
Жидів	162.000	4·7 ⁰ / ₀
Німців	131.000	3·8 ⁰ / ₀
Румунів	14.000	0·4 ⁰ / ₀
Туркотатарів	41.000	1·2 ⁰ / ₀
Інших	111.000	3·2 ⁰ / ₀

Область Херсон.

Простір: **70.800** км. кв. Населення: **3,745 000.**

Українців	2,003.000	53·5 ⁰ / ₀
Москалів	790.000	21·1 ⁰ / ₀
Поляків	41.000	1·1 ⁰ / ₀
Жидів	442.000	11·8 ⁰ / ₀
Німців	169.000	4·5 ⁰ / ₀
Болгарів	34.000	0·9 ⁰ / ₀
Румунів	202.000	5·4 ⁰ / ₀
Інших	63.000	1·4 ⁰ / ₀

Область Таврія.

Простір: **60.400** км. кв. Населення: **2,059.000.**

Українців	869.000	42·2 ⁰ / ₁₀₀
Москалів	574.000	27·9 ⁰ / ₁₀₀
Поляків	14.000	0·7 ⁰ / ₁₀₀
Жидів	78.000	3·8 ⁰ / ₁₀₀
Німців	111.000	5·4 ⁰ / ₁₀₀
Туркотатарів	284.000	13·8 ⁰ / ₁₀₀
Греків	27.000	1·3 ⁰ / ₁₀₀
Болгарів	60.000	2·9 ⁰ / ₁₀₀
Інших	40.000	2·0 ⁰ / ₁₀₀

Для Чернігівщини прийнято в основу процент Українців, поданий О. Русовим, що, як звісно, був спеціалістом по цій області. В Катеринославщині, Херсонщині і Таврії процент Українців обмежений на користь «паперових» Великоросів. По селах тут сливе ніде не має дійсних Москалів, а навіть тоді, коли всю людиність мійську зачислемо до Великоросів, то ще не дістанемо такого проценту, який подає офіційна статистика. По моїй оцінці треба підвишити процентову скількість Українців в Катеринославщині на 80⁰/₁₀₀, в Херсонщині на 68⁰/₁₀₀, в Таврії на 65⁰/₁₀₀ (мінімально).

У Криму не було вже в 70-их роках суцільної татарської національної території. Уже карта Ріттіха показує тут правдиву етнографічну мозаїку. Тим менше можна нині говорити про суцільну татарську національну територію в Криму. Після переписи 1897 р Українці з «офіційними» Москалями творять на Криму зглядку більшість (298.000 = 41·5⁰/₁₀₀, Татари 284.000 = 38·6⁰/₁₀₀). Тому по етногра-

фічним принципам не можна відділювати Криму від України, тим більше, що в останніх двох десятиліттях сюди йшла значно українська колонізація.

Усе Чорноморське Побережжя від килійського рукава до Гаґрі належить до суцільної української національної території.

В зазначених вище границях загальний простір суцільної української національної території обіймає:

А. Мінімальний простір:

Простір: **995.000** км. кв. Населення: **51,249.000.**

Українці	36,605.000	71·3%
Москалі	6,384.000	12·5%
Поляки	1,449.000	2·8%
Жиди	3,884.000	7·5%
Німці	975.000	1·9%
Румуни	479.000	0·9%
Болгари	102.000	0·2%
Туркотатари	493.000	0·9%
Інші	879.000	1·7%

Б. Максимальний простір:

Простір: **1,056.000** км. кв. Населення: **53,906.000.**

Українці	38,737 000	71·7%
Москалі	6,439.000	12·0%
Поляки	1,623.000	3·0%
Жиди	4,035.000	7·4%
Німці	984.000	1·8%
Румуни	479.000	0·8%
Болгари	102.000	0·2%
Туркотатари	514.000	0·9%
Інші	992.000	1·8%

III. Колоніальні простори України.

По офіційним і научним джерелам виносить мінімальне число Українців поза суцільною етнографічною Україною 2,660.000. З того в Європі і Азії 1,600.000. В Евразії розсирані українські колонії довжезними рядами від східних границь України по Тихий Океан. Вони уявляють собою більші чи менші етнографічні острови. Та тільки найдалі на схід висунена група українських колоній творить таку цілість, що можна її теж політично вважати українською і домагатися її офіційного признання Україні. Це т. н. Зелений Клип або Амурський і Приморський Край. Це простір великий на 1,091.000 км. кв. з населенням (1914) 857.000, з чого офіційно в 1897 р. було 15.6% Українців. Тепер рахують найнижні оцінки Українців в цих землях на $\frac{1}{2}$ мільона, себ-то на 58.3% усього населення. Число Москалів оцінюю на 200.000, себ-то 23.3%, Китайців на 60.000 = 7.1%, сибірських Тубольців на 50.000 = 5.8%, Корейців на 30.000 = 3.5%, інших 17.000 = 1.9%. Україна, як одна зі спадкоємниць давньої російської імперії му-сить домагатися теж участі в колоніальному майні Росії саме, що до Амурського і Приамурського Краю в їх передвоєнних політичних границях.

IV. Скількість Українців на рр. 1914 і 1920.

На рік 1914:	Мінімально:	Максимально:
1. На спільній території	36,399.000	38,671.000
2. По-за нею в Європі і Азії	1,600.000	3,000.000
3. В Америках і інших частинах світу	1,060.000	1,500 000
	<hr/>	<hr/>
	39,059.000	43,171.000
Округло	39 мільйонів	43 мільйонів

Коли приймемо 2% щорічного приросту і поменшимо його децю відповідно до воєнного часу, то дістанемо на рік 1920:

Мінімально: 43,680.000, кругло 44 мільйонів.
Максимально: 48,160.000, кругло 48 мільйонів.

V. Границі Української Держави з політичного і стратегічного боку.

А. Західня границя супроти Польщі мусить проходити по лівому (західньому) боці р. Бугу. Течва тієї ріки, коли вона мала б бути границею України дає всі користи Полякам, усі некористи Українцям. Лінія Бугу в руках Поляків дає їм стратегічну перевагу перед усім: 1. тому, що середньої Галичини тоді ніяк не можна боронити, хиба величезною чисельною і матеріальною перевагою; 2. тому, що західня Волинь щойно на Стирі має оборонну лінію такої (навіть меншої) ваги, як Буг. Великий шмат землі з Володимиром, Ковлем, Берестем і Пинськом треба би покинути при

початку кожночасної війни Полякам, які з огляду на невеличкість свого краю, густоту його населення і кращу залізничну сітку мабуть все скорше будуть змобілізовані, чим Українці. До того всього, яко границя, Буг тратить своє лучбове значіння для України, яко сплавна ріка. Тому не лінію Бугу, а лінію Венра — Тисьмениці мусять брати в першу міру українські війська при війні з Польщею.

Що до лінії Сяну, то що найменше між Ярославом та Бабичами вона мусять переходити по лівому боці Сяну і Перемишль з добрим передпіллям належати до України. Тут найважніщі переходи на півночі Карпат з Польщі на Україну від многих віків. Поза лінією Сяну має Україна добрі оборонні лінії аж на деяких подільських ріках (Верешниця, Гнила Лина, Золота Лина, Стрипа і т. и.), яких праві береги з правила вищі як ліві. Без лінії Сяну вдержання Львова дуже трудне, коли не неможливе.

Що до клина Лемківщини, який висунений так далеко на захід, здавався декому, що він не до вдержання, то треба памятати: 1. що такі висунені клини часті в верховинських краях (пр. Швайцарія); 2. лемківський клин дуже важний для нас, як добра сполука з Чехо-Словаччиною; 3. боронити його будуть послібно з Українцями все і за кожную ціну Чехи проти евентуальної польсько-мадярської спілки.

Б. Південно-західня границя супроти Словаччини, Угорщини і Румунії. Супроти Чехів міродатна мусить бути чисто етнографічна границя, щоби не оставало між Українцями і ними ніже тіни. Супроти Мадярів границя визначена аптантою дуже добра. Супроти Румунів на Мармароші треба добиватись, аби на схід від Сиготу границя йшла вододілом між Тисою і Самощем і щоби провал Прислопу остав за Українцями. Він доконче потрібний як сполука поміж угорською та буковинською Україною.

Що до границь на Буковині, то вони повинні йти докладно етнографічною межею аж до Кучурова великого. Що до Чернівців і цього клину української території, що висувається звідси аж під Сучаву, то нема можливости вратувати його, хиба до лінії Глибока—Станесте. Наконечна лінія, на яку можнаб згодитись, це: Кучурів великий (західня половина села), Михальче, Біла, Ленківці (за Прутом), а далі Прут аж до давньої австрійської границі.

В Бесарабії подані вище етнографічні границі творять мінімум, поза яке не можна позоволити пійти Румунам. Яр Дністра це може найлучча стратегічна річна границя в цілій східній Европі. Ніяким робом не можна її в цілости полишити Румунам, поминаючи вже півміліона бесарабських Українців. Жадати від Румунів більшу пайку Бесарабії не ялося,

бо треба з ними (не тільки тепер) тримати добру злагоду. Одно є дуже важне. В договорі з Румунією повинно бути умовлене для України право підприємання регуляційних робіт на Дністрі так по однім як і по другім боці (греблі, гати, забудовання яруг і провалля і т. и.) та необмеженої плавби по Дністрі. Ця плавба має не малу будучину.

Межі України мусять доконче сягати килійського рукава Дунайської дельти. Це конечно для легкої лучби з Німеччиною, Чехо-Словаччиною, Югославією і т. п. Дунайські пароплави можуть, тоді з серця Німеччини дешево привозити мануфактуру на Україну і звідсі вивозити сирівці. Втрата дунайського берегу для України значить утрату половини торговельних звязків із Середньою Європою.

В. Північна границя.

1. Супроти Білої Руси вона не може ніякім робом йти здовж Припяти, тільки в деякому відступі на північ від неї, не тільки з етнографічного, але і з політично-стратегічного і господарського боку. Припять — це головна водяна артерія, що лучить Україну з Середньою Європою. Оба її береги мусять бути в українських руках, коли ця артерія лучби має сповнити своє переважче завдання. Про вагу посідання залізниці Гомель—Пинськ, що йде по лівому боці Припяти, вже і не говорю. Інша річ, що

зі згаданої вище переходною полоси лівобіч Припяти можна відступити Білорусинам який (неширокий, бо небезпека для Припяти) пояс, щоб у їх очах не вирости на імперіялістів, а навпаки притягнути їх до федерації з Україною.

2. Супроти Московщини. Отся границя поміж усіма границями України найважніша і найнебезпечніша. Видатних стратегічних ліній більшого значіння тут не має, з лучбового боку дуже надькатися коло теперішних залізничних вузлів нема потреби, бо ціла залізнична сітка України будована досі з погляду московських центрів лучби і сама по собі дуже швидко і основно мусітиме переіменитись. З політичного боку найважніше, щоби як найменше московського етнографічного елемента брати в межі України. Тому треба прийняти і боронити всіма засобами подану вище мінімальну етнографічну границю. При цім не тратити навіть ніякого існуючого залізничного вузла і хоч полишає деякі українські клички і острови Москалям та береся з їх тільки можливо найменшу скількість в українську державу і дістає доволі просту граничну лінію. Колиж взяти максимальну границю, визначену свого часу д. Шелухіним, то користає тільки пару підрядних стратегічних лінійок, а зате береся масу Москалів в українську, вже і так етнічно доволі мішану державу.

Поліські болота, яких оба береги заселені

Українцями, не становлять такої неперехідної перепони, як це думано давніше. Осушування болот поступило далеко і ця природна перепона може небавом зникнути. Але її так не належить сподіватися центрального нападу з цього боку. Поки що всі переходи через ці болота можна уважати вузкими переходами.

Головна вага доброї північної границі в цім, що вона повинна бути так поведена, аби Київ був добре захищений. На жаль це задання трудно розв'язати, коли не неможливо. Київ повинен лишитись торговельним і промисловим, нехай і культурним осередком. Політичний осередок вже хочби із стратегічних зглядів повинен бути перенесений в геометричний центр України, себ то в околиці Чигирини—Крилова (устя Тясмину в Дніпро) або іще далі на південь, близьче Чорного Моря, онодалік від найбільше загроженої московської границі, коло Січеслава (Колинній, Катеринослав), на Запоріжжю. Мале віддалення Київа від північної московської границі (не цілих 300 км.) і недостача добрих оборонних ліній по дорозі московських сил все мусять робити з Київа яко столиці Ахілеву п'яту української держави.

Г. С х і д н я г р а н и ц я .

Ідеальна східня границя України булаб : р. Хонер від Повохонерська по своє устя в Дін, потім р. Дін аж по станицю Пятізбянську,

звідси на схід до озера Сарпа і рядом озер і болот на південний схід до Шуралинська над Каспієм, звідсиж берегом Каспія аж по дельту Терека включно. Починаючи від озера Сарпа вона згоджується з поданою мною повище етнографічною максимальною межею України. Однак клин московської і піби московської Донщини вривається між Хопром і Сарпою глибоко в цю ідеальну границю. Ледви чи можливо буде досягнути Україні цю начеркнену саме ідеальну лінію. Однак треба конечно старатися, щоб наближать як найбільше до неї. Високі береги Дону і Хопра та згаданий ряд озер мають дуже велику стратегічну вартість. Каспійський беріг це дуже важна і стратегічно і політично і господарська межа України. Ціла борозна Маничу повинна залишитись за Україною ще і тому, що туди скорше чи пізніше піде мореплавний канал від Чорного до Каспійського Моря, що дасть спромогу морським кораблям (не в остатній мірі англійським) допливати до меж Центральної Азії. Відсунення Московщини від Чорного Моря і Кавказського істму лежить в інтересі дослівно всіх великих держав Західньої Європи.

Не повинні ніяк бути відступлені Московщині: 1. Ростівський повіт з устям Дону (бо тоді Кубанщина відчахнена від України і Маничський канал для України іррелевантний; можнаб тільки допустити вільну плавбу московським кораблям по Дону); 2. Тереп обо-

біч Маничу з огляду на Кавказський істм взагалі і на майбутній канал.

Південну границю суцільної української території (Терек, Малка, Кавказський хребет, південно-східня межа чорноморської губернії, потім морський берег аж по гирло Дунаю вважаю найважливішою з усіх у позитивному змислі, так само, як московську в негативному. Природна границя України яко природної області іде хребтом Кавказу і берегами Чорного Моря. Озівське Море з природи є українським *mare clausum*. Добуття теї природної границі є для України необхідною konieczністю. Апшеронський півострів з Баку належить теж до природної області України і булоб корисне, щоби він, з огляду на нафтову територію належав теж політично до України. Однак колиб досягнення природної межі Кавказу було поки що неможливе, конечно треба обстоювати Терек і Малку так з етнографічних принципів, як з огляду на світову політичну систему (інтереси західних держав відсунути Росію від Кавказького істму).

Без посідання Криму існування України як дійсно самостійної держави є поважно загрожене. Україна мусить на всю свою будучину опертися як найсильніше на свій чорноморський беріг і проти північного сусіда шукати опори в державах заходу.

Простір України.

Простір обіймає поверх 1,000.000 км. кв. і забезпечити його можуть не так поодинокі кріпости, як укріплені полоси. Центральні кріпости у світовій війні не показалися надто певними з виїмком одного хиба Вердену. Найкраще можуть на Україні придатися укріплені полоси із поодинокими фортами. Ворожка армія мусіла би роздробити цілком свої сили на здобування поодиноких укріплених місць оскільки не захотіла би їх виминути та лишити собі ворога за плечима. Великий простір України має ці добрі сторони, що до його обсадження треба величезних сил. Саме обсадження залізничних вузлів, серед ворожого населення не вистарчає, бо навіть для охорони самих залізничних ліній треба дуже великих сил. Некорисною стороною великого простору є тяжка лучба. Поверхня України надаєся знаменито для ділань повітряного фльоту і на це Українська Держава повинна звернути пильну увагу. Другу важну роль можуть відіграти панцирні поїзди і самоходи. Рівність поземелля і погоди в значній мірі улегчує подібні ділання.

VII. Р і с т н я.

Ліси улегчують оборону а утрудняють напад. На Україні лісів безумовно за мало. Належало би подбати про заліснення особливо оборонних ліній, тим більше, що на території України ліси можут рости майже всюди.

VIII. Н а с е л е н н я .

Нерівномірність густоти населення, можна сподіватися, в короткому часі вирівняєся. Скупчення населення по великих містах улегшують ворогови опанувати Україну, тому треба при помочи відповідної земельної політики та переселенчими способами цьому зарадити, бо зріст міст для краю наскрізь рільничого дуже некорисний. При помочи енергійно переведеного переселенчого закону можна позбутися пограничних мішаних полос а на граничнім поясі оселити чисто українське населення.

IX. М о р е .

Чорне Море можна назвати остовію України і на нім Україна повинна опертися. Море найскорше може получить Україну із Європою, тим більше, що над берегами Чорного Моря лежать багаті на вугіль, залізо та нафту осередки України.

